

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויצא תשע"ה

"ואנא אוקיר יתיכי" - להזהר בכבוד אשתו

רחל מוסרת סימניה ללאה

התורה מספרת על לאה: "וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן, וַתֹּאמֶר הַפַּעַם אוֹדָה אֶת ה', עַל כֵּן קָרָאתָ שְׁמוֹ יְהוּדָה" (בראשית כט, לה). אומרים על כך חז"ל: "לאה תפסה פלך הודיה, ועמדו הימנה בעלי הודיה. יהודה - וַיִּכַּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מְמַנִּי (שם לח, כו). דוד - אמר: הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב (תהלים קלו), דניאל - אמר: לֵךְ אֵלֶּה אֲבֹתַי מִן הַדָּא וּמִשְׁבַּח אֲנָה (דניאל ב, כג). רחל תפסה פלך שתיקה (לא גילתה ליעקב שלבן מרמה אותו, וכן גנבה את התרפים בלי לספר לבעלה), ועמדו כל בניה בעלי מסטירין¹. בנימין - יִשְׁפָּה², יֵשׁ פָּה, יודע במכירתו של יוסף ואינו מגיד. שאול - וְאֵת דָּבָר הַמְּלוֹכָה לֹא הִגִּיד לוֹ (שמו"א י, טז). אסתר - אֵינְ אֶסְתֵּר מְגַדֶּת מוֹלְדָתָהּ וְאֵת עַמָּהּ (אסתר ב, כ) ("ב"ר עא, ה).

הרי, שעבודת ה' של לאה היא בהודאה. "מיום שברא הקב"ה את עולמו, לא היה אדם שהודה לקב"ה, עד שִׁבְּאָתָהּ לאה והודתו" (ברכות ז, ב). ואילו עבודת ה' של רחל היא בשתיקה. גם כשנולד לה בן אחרי שנים רבות של עקרות, היא לא מודה לה. היא מבקשת "סִפָּה ה' לִי בֵּן אַחֲרָי" (בראשית ל, כד), אבל לא מודה. כי עבודת ה' שלה היא במידת השתיקה.

יעקב אומר ללבן: "אֶעֱבְדְךָ שְׁבַע שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתוּךָ הַקֶּטְנָה" (שם כט, יח). אומר רש"י: "כל הסימנים הללו למה? לפי שידע בו שהוא רמאי. אמר לו: אעבדך ברחל. ושמה תאמר רחל אחרת מן השוק, תלמוד לומר בתך. ושמה תאמר אחליף ללאה שמה ואקרא שמה רחל, תלמוד לומר הקטנה. ואף על פי כן לא הועיל לו, שהרי רמהו". אמנם יעקב הסביר לרחל ש"עם עַקֵּשׁ תִּתְפַּל" (שמו"ב כב, כז), ואם לבן מתנהג ברמאות מותר גם לו להתנהג עמו ברמאות ובדרך פתלתלה כדי למנוע מלבן לרמותו³ ("ב"ב קכג, א), אבל כל זה לא עזר, ולבן מצליח לרמות את יעקב.

יעקב אבינו מסר סימנים לרחל, אבל רחל ריחמה על לאה ומסרה לה את הסימנים כדי שלא לה לא תתביש (ע"י רש"י בראשית כט, כה). זהו דבר גדול מאד מה שרחל עושה כאן. היא מחכה שבע שנים ליעקב, ועכשיו מכניסים את לאה לחופה במקומה והיא לא מוחה ולא מעכבת, אלא להפך, מוסרת לה את הסימנים כדי שלא תתביש. הזכות הזאת של רחל עומדת אח"כ לישראל בזמן החורבן, כפי שחז"ל אומרים, "שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה דמות בהיכל, ולא נתפייס. נכנסה רחל ואמרה לפניו: רבונו של עולם! רחמי מי מרובים? רחמיך או רחמי בשר ושם? הוי אומר, רחמיך מרובים! והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי, שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי,

וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי. ולא די ששתקתי, אלא שמסרתי לה סימני. אף אתה, אם הכניסו בניך צרתך בביתך, שתוק להם! אמר לה: יפה למדת סגוריא. יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך" (רש"י ירמיהו לא, יד). "יֵשׁ שָׂכָר לַפְּעֻלָּתָהּ נְאֻם ה'... וְשָׁבוּ בָנִים לְגִבּוֹלָם" (ירמיהו לא, טו-טז). הזכות הזאת היא עצומה. אם לאה לא היתה ליעקב ורק רחל היתה ליעקב, כל כלל ישראל היה יוצא מרחל, וכיום עיקר בנין בית ישראל הוא דוקא מלאה. משה רבינו מלאה, אהרן הכהן מלאה, דוד המלך מלאה, היא עיקר בנין בית ישראל. על כל זה רחל ויתרה בשביל למנוע בושה מאחותה.

שוב רחל שותקת

אחר כך שוב תופסת רחל פלך שתיקה. כשרחל באה אל לאה ומבקשת ממנה: "תִּנֵּי נָא לִי מְדוּדָאֵי בְּנֵיךָ" (בראשית ל, יד), לאה אומרת לה: "הַמְעַט קָחְתָּ אֶת אִישִׁי וְלָקַחְתָּ גַם אֶת הַדּוּדָאֵי בְּנֵי? ...! רחל יכולה לענות לה: "אני לוקחת את אישך?! הרי את זו שלוקחת את אישך! יעקב רצה להיות רק איש, ואני ויתרתי לך"! ובכל זאת רחל שותקת ולא מגיבה כך, והזכות שלה היא עצומה. הכח הזה, לא לבייש את אחותה, זו מסירות נפש עצומה. למעשה כל זה היה מאת ה'. ה' רצה שמשה ואהרן ודוד יצאו מלאה, וכל עיקר בנין בית ישראל יהיה מלאה, אבל הזכות של רחל שהסכימה עם זה היא זכות עצומה.

ובכל זאת, עם כל הויתור והשתיקה, יש דבר אחד שקשה לרחל, וזו העקרות. "וַתִּקְנָא רַחֵל בְּאַחֲתָהּ, וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב: הֲבָה לִי בָנִים, וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי" (שם, א). כיצד מגיב יעקב לבקשה הזו? - "וַיִּיחַר אֵף יַעֲקֹב בְּרַחֵל, וַיֹּאמֶר: הֲתַחַת אֲלֵהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מְנַע מִמֶּךָ פְּרִי בֶטֶן?!" (שם, ב) חז"ל מוסרים לנו, שהיתה תביעה גדולה על יעקב אבינו על התגובה הזו. "אמר לו הקב"ה: כך עונים את המעיקות?! חייך שבניך עתידים לעמוד לפני בנה" ("ב"ר עא, ז). רחל בצרה, כואב לה שאין לה בנים, היא תולה תקוות בתפלתך, מבקשת שתתפלל עליה, וכך אתה עונה לה? - לכן, מדה כנגד מדה, יעמדו מחר הבנים שלך בפני הבן שלה, בפני יוסף, וירגישו את הקושי ואת אי הנעימות להיות תלויים בו ובחסדיו.

כבוד האשה

היחסים בין איש לאשה הם מורכבים מאד ועדינים מאד. הבעל צריך לדעת להתחשב באשה, לא לכעוס עליה, והאשה כמובן צריכה ג"כ להתחשב בבעל. אם לא נוהגים

טוב, וזו סיבה לרחם ולהתחשב בחוטא ולהאריך לו אף, כי אולי עוד יעשה תשובה, והשורשים הטובים שלו יבואו לידי ביטוי.

את המידה הזו אפשר ליישם גם בין איש לאשתו. כשלבצעל יש לפעמים טענות על אשתו, שיזכור את ה"מימי קדם" שלה. איך ביום החתונה היתה האהבה ביניהם. הרי גם ישראל הכעיסו את הקב"ה בַּעַגְל, במרגלים, בעבודה זרה זו ובעבודה זרה אחרת, מזמן יציאת מצרים ועד זמנו של ירמיהו, ובכל זאת אומר הקב"ה לירמיהו: "הֲלֹךְ וְקָרַאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר: פֹּה אָמַר ה'! זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ, אֲהַבְתָּ לְלוּלְתַיִךְ, לְכַתֵּף אֲחֵרִי בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" (ירמיה ב, ב). לפני כתשע מאות שנה⁴ עשיתם עמדי חסד: קדשתם את שמי, האמנתם בי, ויצאתם למדבר בלי לקחת אפילו צדה לדרך (שמות יב, לט ורש"י שם). אני זוכר לכם את החסד הזה עד היום, למרות כל חטאיכם מאז ועד היום! כך צריך לנהוג גם בשור ודם. גם אם יש לפעמים איזה מתח בין איש לאשתו, צריך לזכור את האהבה שהיתה ביניהם בהתחלה. כשאשתך התחתנה איתך, הרי עוד לא ידעה מה יצא ממך - אם תהיה אדם גדול, או לפחות עשיר גדול - ובכל זאת היא התחתנה איתך. במידה מסויימת, יש כאן הליכה בארץ לא זרועה. צריך לזכור לאשתך את החסד הזה, ומכח זה להתגבר על כל הטענות שיש לך נגדה.

אם זכו לילדים, אז הרי גם ילדה לך את ילדיך, הניקה אותם, גידלה אותם, יש הרבה מה להכיר טובה לאשה. לא יודע למה בכל זאת קורה שזוגות מתגרשים. חסרה הכרת טובה. צריך להכיר טובה לאשה בלי סוף על כל מה שעושה בשבילך. סכסוכים יכולים להתחיל מהדברים הכי קטנים. הבעל מעקם את האף, "איך שוב עשית לי גזר לארוחת צהרים, הרי את יודעת שאני אוהב יותר תפוחי אדמה ולא גזר". במקום לומר "עשית גזר נפלא מאד! תודה רבה!" מזה יכולים להתפתח סכסוכים. כשעמדו לגרש את תושבי גוש קטיף, היו מודעות ברחובות "יהודי לא מגרש יהודי". חשבת לי לעצמי, שצריך פעם לכתוב מודעות "יהודי לא מגרש יהודיה". מי שמגרש את אשתו הרי גורם לה שברון לב, מה שכ"כ אסור. התורה הרי צייתה אותנו "וְלֹא תִזְנוּ אִישׁ אֶת עֵמִיתוֹ" (ויקרא כה, יז) והכונה לאונאת דברים (רש"י שם), שלא לצער יהודי. והרי לגרש אשה זהו צער איום ונורא בשבילה. וגם אם לא מגרש אותה, רק מתקוטט איתה, גם זה גורם לה צער ושברון לב. אסור לעשות כדבר הזה.

חז"ל אמרו, "לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו [שלא לצערה (רש"י)], שמתוך שדמענה מצויה - אונאתה קרובה" (ב"מ נט, א). [כלומר, פורענות אונאתה ממחרת לבא (רש"י שם)]. אשה בטבעה הרי היא קרובה לבכות, והקב"ה לא שותק על דמעות. הקב"ה מקבל את הדמעות. צריך להזהר לא לצער את האשה. לאו של אונאת דברים הוא לאו חמור מאד. על כל דבר שאדם מעליב את אשתו, הוא עובר על הלאו של אונאת דברים, והקב"ה על אונאה לא עובר בשקט. חז"ל הרי אמרו, "כל השערים ננעלים

כך ולא מבינים ולא מתחשבים, עלולים לפעמים להתפתח מריבות גדולות. צריך להשמר מאד מהדבר הזה. בעל צריך לשבח את אשתו ביופי שלה, בבגדים שלה ובכל מה שאפשר. תיק גירושין יכול להפתח רק על זה שהבעל אמר פעם לאשתו: "שוב את לובשת את השמלה הכחולה? ! את יודעת שאני אוהב יותר את השמלה הירוקה", במקום לומר לה "כמה נחמדה השמלה הכחולה שלך", או משהו כזה. צריך לשבח את המאכלים שהיא מכינה, את חכמתה, את כל מה שהיא עושה. גם האשה צריכה לשבח את בעלה, אבל הוא חייב יותר לשבח אותה, לא למתוח יותר מדי ביקורת עליה. אם יש לו ביקורת, יאמר אותה בעדינות.

אפילו שבח שהוא לא כל כך אמיתי מותר לומר לאשתו מפני השלום. הקב"ה שחותמו אמת (שבת נה, א) כביכול שינה מפני השלום, ששרה אמרה "וְאֵדְנִי זָקֵן" (בראשית יח, יב), והקב"ה שינה ואמר ששרה אמרה "וְאֵדְנִי זָקֵנִי" (שם, יג). למרות שבדאי אברהם לא היה מגרש את שרה בגלל שאמרה "וְאֵדְנִי זָקֵן", בכל זאת הקב"ה משנה, כדי שלא תהיה פגיעה הכי קטנה בשלום בית ביניהם. כי מאד צריך להזהר שלא תהיה שום פגימה ביחסים בין איש לאשה.

חיה גרמה את המכשול הכי גדול בעולם. כל הגירוש מגן עדן וכל הצרות בעולם, הכל בא כתוצאה מחטא עץ הדעת של חוה. ובכל זאת, לא מצינו שאדם הראשון מתקוטט איתה בגלל זה. מיד אחרי שנענשו על חטא עץ הדעת (שם ג, טז-ט) הוא קורא לאשתו חוה "כִּי הוּא הִיְתָה אִם כֹּל חַי" (שם, כ), ויותר לא מצינו שום תגובה של אדם הראשון. צריך לדעת להתייחס לאשה כמו שצריך. גם אם יש פעם סכסוך ביניהם, ואפילו אם הבעל חושב שהוא צודק, שידע לא למתוח את החבל. קראתי על אחד הגדולים, הג"ר אברהם גניחובסקי זצ"ל, שאמר, שכל ויכוח שהיה לו עם אשתו - היה אומר לה "את צודקת". גם אם דעתו היתה שונה מדעתה, היה אומר לה "את צודקת". [וגם זה צריך לדעת מתי לעשות. למשל, אם יש ויכוח בין הבעל לאשתו, הבעל אומר לאשתו: את חכמה ממני! והיא אומרת לו: לא, אתה חכם ממני! שלא יאמר לה: נכון, את צודקת!...]...

להזהר מאונאת אשתו

כידוע, אחת מתרי"ג מצוות שנצטוו עליהן בתורה היא - ללכת בדרכי ה', שנאמר: "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי ה' (דברים כח, ט). וענינה של מצוה זו הוא, להדמות אליו ית' בפעולותיו הטובות והמידות הנכבדות שיתואר בהם הא-ל יתעלה" (ספר המצוות לרמב"ם, מ"ע ח').

הרמ"ק ב"תומר דבורה" מדבר על שלוש עשרה המידות שבסוף נבואת מיכה, "מִי אֶל-כְּמוֹף נִשְׂא עֵוֹן וְעָבַר עַל פֶּשַׁע לְשֹׁאֲרֵי נַחְלָתוֹ" וגו' (מיכה ז, יח-כ). הוא מסביר מה עניינה של כל מידה ומידה, וכיצד עלינו ליישם אותה בהנהגתנו. המידה האחרונה שם היא "מִימֵי קָדְשׁ" (שם). מה עניינה של מידה זו? מסביר הרמ"ק, שעניינה של מידה זו הוא, שלפעמים אין לאדם שום זכות שהקב"ה יכול להתחשב בה, ואז הקב"ה זוכר לו בכל זאת זכות אחת: שפעם, "בימי קדם", הוא היה תינוק בלי עבירות. זאת אומרת, שהשורש של כל אדם הוא

ראשון הוא המיוחס יותר (קדושין עא, ב; רמ"א אה"ע סי' ב' סע' ד' בסוף דבריו). תמיד להשתדל להיות המיוחס יותר. אם יש ח"ו ריב בינו ובין אשתו, לא לאחוז בריב. גם לא לעשות "ברוגז" בגלל המריבה. לשמור על השלום ועל האהבה ביניהם, שח"ו לא יהיה פירוד. כל שכן אם יש ילדים, שהפירוד מזיק מאד לילדים. הילדים צריכים לראות את ההורים אוהבים זה את זה. לא להראות סימני אהבה בפני הילדים, אבל בודאי לא סימני שנאה וקטטה. שיראו יחס של כבוד הדדי בין ההורים. בזה הוא בונה את נפש הילד, אם חי בשלום עם אשתו. ואם ח"ו להפך, זה הורס את הילדים. גורם להם שבבוא היום גם הם יתקוטטו עם נשותיהם, כי זו ה"גירסא דינקותא" שלהם ממה שראו בבית הוריהם. לכן צריך להזהר מאד שלא יהיו קטטות ומריבות בבית בין ההורים.

רחל, הזכות הגדולה שלה היא שלא התקוטטה גם כשיעקב הכניס אשה אחרת הביתה. לא רק שלא התקוטטה, אלא עוד עוזרת ללאה. גם כשלאה אומרת לה "המעט קחתך את אישי" היא לא מגיבה על זה "את לקחת את בעלי". הזכות של רחל היא עצומה. אין קטטה בבית יעקב. הקב"ה מקפיד אפילו על חרון אף של יעקב ברחל. צריך להזהר לא להכשל. אם יעקב אבינו איש האמת נכשל אצל הקב"ה, כל שכן שאנו צריכים להזהר שלא להכשל, ולחיות תמיד בשלום ובאהבה עם האשה. כך נזכה שהקב"ה ג"כ יחזיר כבר את גרושתו אחרי אלפים שנים, ויבנה לנו את בית המקדש וישלח לנו משיח בן דוד במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

חוץ משערי אונאה" (ב"מ שם). שהצועק לשמים על אונאות דברים - תפלתו מתקבלת יותר מכל תפלה אחרת. ממילא, אם אשה תצעק לה' על שבעלה מצער אותה, ימהרו בשמים לעשות איתו משפט.

"ואהבת לרעך כמוך" - גם את אשתך

המצער את אשתו עובר גם על "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ". הגמרא הרי אומרת, אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, והתורה אמרה "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (קדושין מא, א). לא טוב שאדם ישא אשה שלא כ"כ מוצאת חן בעיניו. העינים שלה כחולות, והוא אוהב עינים חומות. השיער שלה כזה, והוא אוהב שיער אחר. אנו רוצים שתהיה אהבה מלאה ביניהם, שלא ימצא בה חסרונות, רק מעלות. אמנם יש אנשים שמקפידים לקיים "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" בדרך אחרת, באופן של "כְּרוֹר לֹ מִיָּתָה יָפֵה", שגם זה נלמד מהפסוק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (סנה' מה, א), אבל זו אינה הדרך היחידה לקיים "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ". יש דרכים מוצלחות יותר. אם באמת מקיימים "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ", לא יבואו לידי גירושין, אפילו אם יש לו איזו טענה אליה, כמו שאמר שלמה בחכמתו, "עַל כָּל פְּשָׁעִים תִּכְסֶּה אֱהָבָה" (משלי י, יב). אם הוא באמת אוהב את אשתו, לא צריך למצוא בה חסרונות. וגם אם יש לו איזו טענה נגדה, היא לא צריכה להביא לפירוד ביניהם. להשתדל תמיד לראות את המעלות של אשתו, וכמו שאמרו על התורה, שבכל יום תהיה בעיניך כחדשה (עי' רש"י דברים ו, ו), כך צריך להיות גם בנוגע לאשה. למצוא בה תמיד מעלות חדשות, או לפחות לשמוח בה כאילו היא אשה חדשה, ולהכיר טובה על כל מה שהיא טורחת עבורו בכל יום מחדש, בניהול עניני הבית ובלידת הילדים וגידולם. קשה מאד להבין, איך בכל זאת אנשים מתקוטטים ומתגרשים. צריך להכיר טובה לאשה עד אין סוף. אין גבול עד כמה צריך אדם להכיר טובה לאשתו.

חז"ל כבר אמרו, שאם יש ריב בין אנשים, מי ששותק

1. מסטירין=מסתורין. שותקים ומסתירים את הידוע להם.
2. יִשְׁפָּה היא אחת מ"ב אבני החושן (שמות כח, כ), ואבן זו "היא הנקראת ישפ"ז, והיא כלולה מגוונים הרבה: אדומה, שחורה, ירוקה. וסגולת האבן הזאת לעצור הדם. וניתנה לבנימין, לפי שנשתנה לבו לגוונים הרבה, וחשב מחשבות במכירתו של יוסף אם יגלה הדבר לאביו אם לא, ואף על פי כן נתגבר על יצרו והיה מעצור לרוחו, ולא גילה הדבר לאביו, ולכך ניתנה לו האבן הזאת. ונקראת "ישפה", שתי מלות - ישפה, וזה יורה על מעלתו, שאע"פ שהיה לו פה והיה לו לגלות הדבר - שתק ולא גלה" (רבינו בחיי שם). [ומנין ידע בנימין על מכירתו של יוסף? - נודע לו ברוח הקודש (רבינו בחיי בראשית לז, לג)].
3. ורק משום כך מותר להתנהג עם הרמאי ברמאות. אבל סתם כך - גם עם רמאי אין להתנהג ברמאות, וכמו שכתב הריטב"א: "עם נְכַךְ תִּתְּבָר וְעִם עֲקֹשׁ תִּתְּפֹל - פירוש, דשרי להו לצדיקי למיעבד טצדקי דאפשר להו, לאודהורי מרמאותא דרמאי. אבל לרמייניהו במידי אחריני - אסור" (חי' הריטב"א ב"ב קכג, א ד"ה אין). וכעין זה כתב גם המאירי (ב"ב שם ד"ה הצדיקים), וז"ל: "הצדיקים, אסור להם לילך בדרך שיהא בו שום צד של רמאות, אע"פ שאין בו גזל או גנבה או רמאות גמורה. ומ"מ, אם יש להם עסקים עם בני אדם הרמאים, ומתיראין מהם שאם יהו הולכין עמם בתמימות תהא יד רמאותם גוברת עליהם - אף הם יכולים להראות עצמם כמתירים את הרצועה מעט, עד כדי שיעור שבו יהו נשמרים מהם. והוא שאמר יעקב אבינו עם לבן - אחיו אני ברמאות (ב"ב שם)". ומשמע, שיותר מזה - אסור לרמות גם את הרמאי.
4. לאחר יציאת מצרים היו ישראל במדבר ארבעים שנה, ובארץ ישראל - שמונה מאות וחמישים שנה (עי' רש"י דברים ד, כה), עד שגלו ממנה בימי ירמיהו הנביא (עי' ירמיהו א, ג ורש"י שם). הרי שעברו קרוב לתשע מאות שנה מיציאת מצרים עד זמנו של ירמיהו.